

УДК 336.1: 338.43.02

А. С. Олійник,
здобувач наукового ступеня кандидата економічних наук,
Полтавська державна аграрна академія, м. Полтава

ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

A. Oliinyk,
PhD candidate, Poltava State Agrarian Academy, Poltava

STATE FINANCIAL SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF FARMS

Встановлено, що механізм взаємодії органів влади з фермерськими господарствами є вагомим напрямом державної економічної політики. Знайдено диференціацію, яка полягає у розмежуванні прибуткових фермерських господарств від тих, які потребують фінансової підтримки. Здійснено аналіз нормативних документів, які регламентують державну підтримку фермерським господарствам та зазначено основні недоліки в їх змісті. Досліджено динаміку державної фінансової підтримки фермерських господарств на поворотній та безповоротній основі. Проаналізовано фінансування за програмами державної підтримки. Обґрунтовано зміст основних державних фінансових допомог розвитку фермерських господарств. Розкрито цільові напрями використання бюджетних коштів. Встановлено щорічну мінімальну потребу фермерів у державній інвестиційній підтримці. Виокремлено фермерські господарства, які мають право отримувати бюджетні кошти держави на безповоротній основі. Наведено прогнозні обсяги інвестицій в основний капітал фермерських господарств. Зазначено основні напрями для залучення інвестиційної підтримки.

It is established that the mechanism of interaction between the authorities and farm farms is an important direction of the state economic policy. A differentiation has been found that distinguishes profitable farms from those who need financial support. The analysis of normative documents regulating the state support to farms and the main shortcomings in their content are described. The dynamics of state financial support of farms on a turning and irreversible basis is investigated. The financing of state support programs is analyzed. The content of the main state financial aid for the development of farms is revealed. The target directions of using budget funds are revealed. The annual minimum need of farmers in state investment support is established. The distinction is made between farmers who have the right to receive state funds on an irrevocable basis. Estimated volumes of investments in the fixed capital of farms are given. These are the main directions for attracting investment support.

Ключові слова: фермерські господарства, нормативні документи, державна підтримка, інвестиційна підтримка, бюджетні кошти, фінансова допомога, фінансові програми.

Key words: farms, normative documents, state support, investment support, budget funds, financial assistance, financial programs.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

За сучасних умов функціонування та розвитку фермерських господарств, ефективність їх виробництва, особливо продукції тваринництва, залежить значною мірою від рівня підтримки держави. Їх результативність впливає на рентабельність, прибутковість діяльності, створення стабільних відносин відповідно правових, економічних, екологічних та соціальних умов для задоволення споживчих потреб населення, нарощування експортного потенціалу сільськогосподарської продукції для країни.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемі формування ефективного механізму державної фінансової підтримки розвитку фермерських господарств загалом та у розрізі галузей присвячені дослідження таких вчених: В.Г. Андрійчука, Т.П. Добрунік, В.П. Горьового, М.Й. Маліка, Л.О. Мармуль, П.М. Макаренка, В.Я. Месель-Веселяка, П.Т. Саблука, О.М. Шпичака та інших.

ЦІЛІ СТАТТІ

Метою публікації є обґрунтування потреби фермерських господарств у державній фінансовій підтримці та пошук основних напрямів для залучення інвестицій та надання державних коштів.



Рис. 1. Механізм взаємодії органів влади і фермерських господарств

Джерело: власна розробка.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Механізм взаємодії органів влади з фермерськими господарствами є вагомим напрямом державної економічної політики (рис. 1). Спектр існуючих управлінських процедур та нові зміни формують сучасний зміст функцій бюджетних органів та фермерських господарств забезпечуючи узгодженість сторін та реалізацію інтересів.

Правова регламентація ґрунтується на чітко законодавчо визначеній мірі відповідальності у області регулювання відносин з економічних питань.

Взаємні гарантії базуються на правових гарантіях фермерських господарств по відсутності втручання територіальних органів у виробничо-господарську діяльність фермера.

Відповідальність сторін встановлюється відповідно системи процедур, норм і форм регламентації та регулювання господарської діяльності.

Диференціація виробництва полягає у розмежуванні прибуткових фермерських господарств від тих, які потребують фінансової підтримки. Напрями розвитку на базі балансу існуючих потреб фермерів і всіх відповідних ресурсів, опираючись на системи нормативів, які акцентували б виробничі відмінності.

Регулювання відносин власності у податково-бюджетній галузі, аграрній сфері, взаємовідносин обласних і районних органів із фермерськими господарствами.

Основна державна підтримка фермерських господарств здійснюється через Український державний фонд підтримки фермерських господарств, який є державною бюджетною установою та виконує функції з реалізації державної політики щодо фінансової підтримки становлення і розвитку фермерських господарств шляхом надання фінансової підтримки на поворотній основі із забезпеченням виконання зобов'язання щодо повернення бюджетних коштів [8].

Державна фінансова підтримка фермерських господарств на загальних умовах при великих фінансових ресурсах не завжди є результативною. Адже існуючий механізм надання коштів, здійснюється на умовах поворотних кредитів, а такий механізм більш-менш ефективно працює у крупномасштабних сільськогосподарських підприємствах.

Український державний фонд забезпечував фінансовою підтримкою фермерів на безповоротній та поворотній основах. За період 1995—2016 рр. було надано до 600 млн грн державної фінансової підтримки фермерським господарствам. У тому числі 182 млн грн було надано на безповоротній умові новоствореним фермерам. Однак з 2010 р. фінансування за цією умовою призупинилось. На поворотній основі було надано 400 млн

Таблиця 1. Аналіз нормативних документів, які регламентують державну підтримку фермерським господарствам

Назва документу	Недолік
Державна підтримка фермерських господарств затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 р. № 1102 (зі змінами та доповненнями)	Відсутня чіткість вибору суб'єкта одержувача поворотної підтримки
	Відсутня деталізація земельних ресурсів та видів діяльності
Державна підтримка розвитку галузі тваринництва затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 884 (зі змінами та доповненнями)	Фінансова допомога розподіляється за критерієм обсягу виробництва без врахування зональних особливостей, інтенсивності використання земельних угідь, рівня рентабельності, значення виробництва для розвитку району, країни тощо
	Відсутність врахування пріоритетності галузей
	Відсутність врахування рівня рентабельності видів діяльності
	Не регламентовано, у затверженому порядку використання державних коштів, принцип розподілу бюджетних коштів між фермерськими господарствами різних областей за умовами конкурсу

Джерело: розроблено автором за даними [3; 4].

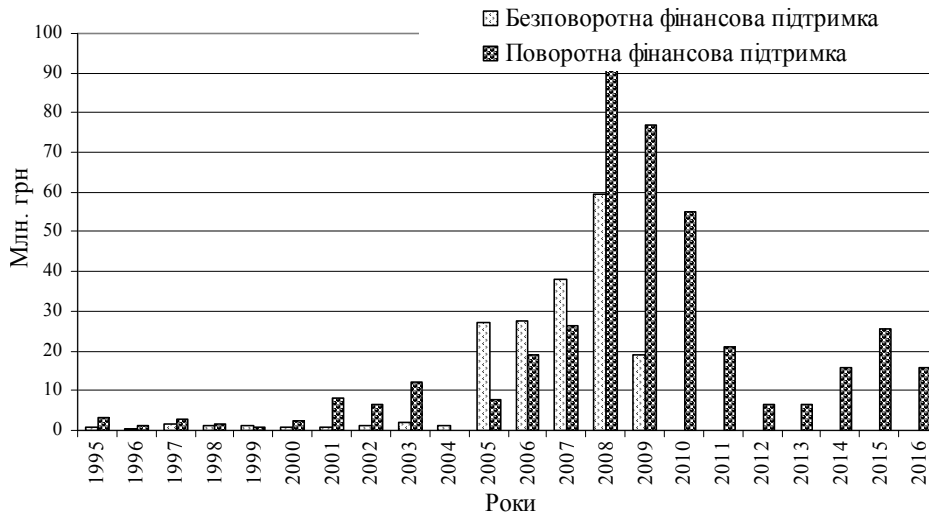


Рис. 2. Динаміка державної фінансової підтримки фермерських господарств України з 1995—2016 рр., млн грн

Джерело: розраховано автором за даними [1].

грн, отримати таку фінансову допомогу можна було на конкурсних засадах тим фермерським господарствам, у яких не було заборгованостей перед Український державним фондом (рис. 2).

Аналізуючи дані рисунка 2, необхідно зазначити, що найефективніший період державної фінансової підтримки розвитку фермерських господарств припадає на 2005—2009 рр., адже за цей час було надано найбільше фінансових ресурсів фермерам на безповоротній та поворотній основі.

У Постанові КМУ "Про внесення змін до Порядку використання коштів державного бюджету для надання підтримки фермерським господарствам" від 01.03.2007 р. № 349 зазначалось, що державна фінансова допомога на безповоротній основі надається за бюджетною програмою "Фінансова підтримка фермерських господарств" та на поворотній основі за програмою "Надання кредитів фермерським господарствам" [4].

У 2018 році із державного бюджету виділено значну суму на розвиток фермерських господарств. До речі, у минулому році зовсім не було передбачено коштів для надання безповоротної фінансової допомоги фермерам (кошти надавалися тільки на поворотній основі).

Порядок використання державних коштів для надання фінансової підтримки фермерським господарствам затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 25.08.04 р. № 1102. Цією постановою передбачено допомогу фермерам як на поворотній, так і на безповоротній основі.

Право отримання бюджетних коштів держави на безповоротній основі мають тільки:

- новостворені фермерські господарства у період становлення (три роки після державної реєстрації, а в віддалених населених пунктах — п'ять років);
- фермерські господарства із відокремленими садибами;

Таблиця 2. Фінансування програм державної підтримки, тис. грн

Найменування програми	Фактично (до 2017 р.)	Проект (до 2020 р.)	Відношення проекту до факту	
			(+;-)	(%)
На безповоротній основі				
Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств	0	1000000	1000000	x
Державна підтримка галузі тваринництва	170000	4000000	3830000	зб. у 24 рази
Всього	170000	5000000	4830000	зб. у 29 разів
На поворотній основі				
Надання кредитів фермерським господарствам	65000	43100	108100	66,3
Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу	3818,40	3818,40	0	100,0

Джерело: розраховано автором за даними [1; 3; 4].

— фермерські господарства, які ведуть виробничо-господарську діяльність на поліських територіях та у гірських населених пунктах [4].

Отримати кошти з державного бюджету на поворотній основі (кредит) у розмірі не більше 500 тис. грн можуть як вищезазначені фермерські господарства, так і інші.

Слід зазначити, що у цілому на державну підтримку сільськогосподарським виробникам у 2018 році виділено трохи більше коштів. Але пріоритетні напрями державного фінансування змінилися. Тепер планується більше підтримувати розвиток фермерських господарств і галузь тваринництва.

До кожної програми Кабінет Міністрів України (іноді Міністерство аграрної політики) затверджує чіткі порядки процедур надання, отримання та використання державних бюджетних коштів. У них же зазначається і перелік умов для отримання державної допомоги.

Таблиця 3. Розподіл державних коштів у 2017 р. фермерським господарствам на поворотній основі

Область	Середній обсяг виробництва сільськогосподарської продукції, млн грн	Обсяг фінансової підтримки, тис. грн		
		у тому числі:		
		всього	загальний фонд	спеціальний фонд
Вінницька	1331,7	4550,0	1750,0	2800,0
Волинська	308,4	1040,0	400,0	640,0
Дніпропетровська	1704,4	5850,0	2250,0	3600,0
Донецька	595,4	2015,0	775,0	1240,0
Житомирська	286,4	975,0	375,0	600,0
Закарпатська	81,1	260,0	100,0	160,0
Запорізька	999,5	3445,0	1325,0	2120,0
Івано-Франківська	169,9	585,0	225,0	360,0
Київська	792,2	2730,0	1050,0	1680,0
Кіровоградська	1902,8	6500,0	2500,0	4000,0
Луганська	779,8	2665,0	1025,0	1640,0
Львівська	576,6	1950,0	750,0	1200,0
Миколаївська	1168,2	3965,0	1525,0	2440,0
Одеська	1571,3	5395,0	2075,0	3320,0
Полтавська	1136,2	3900,0	1500,0	2400,0
Рівненська	189,3	650,0	250,0	400,0
Сумська	600,4	2080,0	800,0	1280,0
Тернопільська	443,2	1495,0	575,0	920,0
Харківська	1153,4	3965,0	1525,0	2440,0
Херсонська	923,7	3185,0	1225,0	1960,0
Хмельницька	756,6	2600,0	1000,0	1600,0
Черкаська	843,1	2860,0	1100,0	1760,0
Чернівецька	172,2	585,0	225,0	360,0
Чернігівська	514,7	1755,0	675,0	1080,0
Всього	х	65000,0	25000,0	40000,0

Джерело: розраховано автором за даними [1].

Однак можуть не розраховувати на державну допомогу фермери:

- які мають заборгованість зі сплати податків та зборів;
- яких визнано банкрутами (порушено справу про банкрутство);
- які перебувають у стадії ліквідації;
- у яких раніше було виявлено факти незаконного одержання та/або нецільового використання бюджетних коштів [6].

Основні державні фінансові підтримки розвитку фермерських господарств наведені нижче.

1. Фінансова підтримка шляхом здешевлення кредитів. Ця програма полягає у наданні коштів на часткову компенсацію відсоткової ставки за залученими у національній валюті банківськими кредитами. Порядок використання коштів за програмою здешевлення кредитів затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 25.04.15 р. № 300 [5].

2. Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі. Порядок використання коштів за цією програмою затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 13.02.12 р. № 104 [6]. Ця програма спрямована на підвищення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, збільшення продуктивності, забезпечення продовольчої безпеки країни.

Перелік цільових напрямів використання державних коштів за цією програмою наведено у п. 3 Порядку № 104. До нього увійшли:

- селекція в рослинництві та племінна робота у тваринництві;
- часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва;

- часткове відшкодування понесених витрат на будівництво та реконструкцію тваринницьких ферм і комплексів із виробництва комбікормів;

- фінансування заходів підвищення родючості ґрунтів;

- підтримка сільськогосподарських кооперативів;
- здешевлення страхових платежів (премій) [6].

3. Державна підтримка тваринництва. Порядок використання фінансових ресурсів за програмою допомоги галузі тваринництва затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.15 р. № 884 [3]. Право на отримання державних коштів за цією програмою мають сільськогосподарські товаровиробники незалежно від форми власності та організаційно-правової форми.

Бюджетні кошти спрямовуються на розвиток тваринництва з частковим відшкодуванням [3]:

- вартості закуплених для подальшого відтворення телиць, нетелей, корів вітчизняного походження та племінних телиць, нетелей, корів молочного, молочном'ясного і м'ясного напрямів продуктивності, племінних свинок та кнурців, племінних вівцематок, баранів, ярок;

- відсоткової ставки за банківськими кредитами, залученими у національній валюті, для покриття витрат, пов'язаних із закупівлею молодняка сільськогосподарських тварин, обладнання для тваринницьких ферм і комплексів;

- вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів та утворених на кооперативних засадах м'ясопереробних підприємств.

4. Фінансова підтримка на умовах фінансового лізингу. Державні кошти за цією програмою на пово-

Таблиця 4. Прогнозні обсяги інвестицій в основний капітал фермерських господарств, 2010–2020 роках

Показник	Фактично		Прогноз	Усього за 2010-2020 рр.
	Роки			
	2010	2015	2020	
Інвестиції фермерських господарств				
всього, млрд грн	0,7	2,3	3,4	25,1
у т.ч. державна підтримка, млрд грн	0,3	0,7	1,0	7,6
Припадає на:				
1 господарство, тис. грн	15,9	45,1	63,5	495,0
з них державна підтримка, тис. грн	1,3	12,8	19,1	140,4
1 га сільськогосподарських угідь, грн	154,3	332,0	436,0	3648,0
з них державна підтримка, грн	12,8	92,0	131,0	1008,0

Джерело: розраховано автором за даними [1].

ротній основі. Порядок отримання затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 28.07.10 р. № 648 [7]. Ця програма спрямована на забезпечення племінними нетелями та коровами, а також вітчизняною сільськогосподарською технікою та обладнанням.

На 2017 р. було передбачено 65 млн грн для фінансової підтримки фермерів на поворотній основі (40 млн грн — зі спеціального фонду, а 25 млн грн із загального). Розподіл цих коштів здійснюватиметься пропорційно обсягам виробництва сільськогосподарської продукції з наданням переваги, у разі рівних умов, тим фермерським господарствам, які займаються вирощуванням та розведенням великої рогатої худоби (табл. 3).

Аналізуючи дані таблиці 3, слід зазначити, що Полтавська область посідає 7 місце по обсягу фінансової підтримки, поступаючись областям Кіровоградській на 2600,0 тис. грн, Дніпропетровській на 1950,0 тис. грн, Одеській на 1495,0 тис. грн, Вінницькій на 650,0 тис. грн, Миколаївській та Харківській на 65,0 тис. грн. На Полтавську область виділяється у 2017 р. 3900,0 млн грн переважно кошти будуть зі спеціального фонду 2400 млн грн, з загального буде надано 1500 млн грн.

Хоч сільськогосподарське виробництво і є капіталомісткою галуззю, однак фондівіддача у ньому не досить висока. Вирішити цю проблему можна за рахунок державної підтримки чи шляхом надання дотацій. Фінансовий стан фермерських господарств не дозволяє їм самостійно займатися створенням інфраструктури, тому необхідно залучення прямої фінансової підтримки держави.

Щорічна мінімальна потреба фермерів у державній інвестиційній підтримці, з врахуванням наукових підходів щодо забезпечення їх технічними засобами, є близько 300 млн грн і до 2020 р. досягне рівня 8 млрд грн (табл. 4).

Аналіз даних табл. 4, свідчить, що у порівнянні прогнозу до факту обсяг інвестицій планово зростає на 2,7 млрд грн (у 5 разів), у т.ч. державна підтримка на 0,7 млрд грн (у 5 разів).

Обсяг інвестицій в основний капітал на 1 фермерське господарство збільшиться на 47,6 тис. грн (у 4 рази), з них державна підтримка на 17,8 тис. грн (у 15 разів).

На 1 га сільськогосподарських угідь підвищення планується на 281,7 грн (у 3 рази) з них державна підтримка на 118,2 грн (у 10 разів).

При умові підвищення обсягів підтримки держави і зведення механізму до мінімуму тінювого розподілу коштів бюджету, інвестиції фермерам планується поступово збільшувати, за 10 років до майже 500 тис. грн на одне фермерське господарство, 30 % з них за рахунок бюджетних коштів.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Відповідно проведених досліджень фермерам доцільно отримані інвестиції сконцентрувати на:

- впровадження новітніх технологій особливо у виробництво продукції м'ясного та молочного скотарства;

- придбання сучасного обладнання, оновлення технічного парку;

- реалізацію інвестиційних проектів для купівлі сільськогосподарської техніки (тракторів, комбайнів, сівалок, автомобілів тощо), будівництва та реконструкцію молочних ферм;

- спрямування деяких інвестицій на удосконалення виробничої та технологічної інфраструктури, першочергово приміщень для зберігання продукції;

- купівлю комп'ютерної техніки;

- залучення фермерських господарств до телекомунікацій, обчислювальних та інформаційних ресурсів;

- спрямування деяких інвестицій на участь в ярмарках, аукціонах, виставках, семінарах, конференціях та інших заходах;

- впровадження зеленого туризму та агротуризму.

Враховуючи вагомість інвестиційної підтримки державною для фермерських господарств доцільно забезпечити розвиток по напрямках:

- збільшення прямих інвестицій фермерам за рахунок позик і власних коштів;

- компенсація частини банківських відсотків за наданий молодим фермерам інвестиційний кредит на купівлю техніки;

- часткова компенсація за паливо-мастильні матеріали;

- виплата частини відсотків за кредитами з ціллю ліквідації наслідків після стихійних лих;

— гарантована сплата фермерами інвестиційних кредитів (враховуючи лізинг за високопродуктивні породи худоби, інноваційне обладнання, доїльні установки);

— дотації на запровадження інновацій (новітні методи боротьби з захворюваннями тварин);

— дотації на будівлю і реконструкцію ферм;

— доплата фермерським господарствам за вироблену високоякісну продукцію;

— фінансова допомога фермерам при об'єднанні у кооперативи;

— стимулювання експорту продукції м'ясного та молочного скотарства.

Отже, державна підтримка охоплює цілий спектр економічних заходів, функцій та дій за ринкових умов. Вона здійснюється з урахуванням позицій саморегулювання та держави. Беручи до уваги інтереси сільськогосподарських виробників, держави та споживачів. Для держави важливо забезпечити стабільність ринкової кон'юнктури сільськогосподарської продукції. Адже неефективна діяльність рослинництва та тваринництва спричинить для держави не отримання потрібного обсягу продукції, що у результаті збільшить ризикованість нестачі продовольчих ресурсів.

Література:

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

2. Основи аграрного підприємництва / За ред. М.Й. Маліка. — К.: ІАЕ, 2001. — 582 с.

3. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки галузі тваринництва, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/884-2015-%D0%BF>

4. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1102-2004-%D0%BF>

5. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/300-2015-%D0%BF>

6. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/104-2012-%D0%BF>

7. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/648-2010-%D0%BF>

8. Про схвалення Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на

2018—2020 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/664-2017-%D1%80>

9. Саблук П.Т. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд у майбутнє. Аграрна економіка в умовах демократичного державотворення / П.Т. Саблук. — Т. II. — К.: ІАЕ, 2001. — 484 с.

10. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / За ред. Ю.О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. [2-е вид., переробл. і доповн.]. — К.: ННЦ ІАЕ, 2012. — 218 с.

References:

1. State Statistics Service of Ukraine (2018), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 9 July 2018).

2. Malik, M.Y. (2001), *Osnovy' agrarnogo pidpry'yemny'cztva* [Principles of agrarian entrepreneurship], ІАЕ, Kyiv, Ukraine.

3. On Approval of the Procedure for using the funds provided for in the state budget to support the livestock sector and the invalidation of certain resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/884-2015-%D0%BF> (Accessed 7 July 2018).

4. On Approval of the Procedure for Using the Funds Provided in the State Budget to Support Farmers (2004), available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1102-2004-%D0%BF> (Accessed 7 July 2018).

5. On Approval of the Procedure for Using the Funds Envisaged in the State Budget for Financial Support of Measures in the Agro-Industrial Complex by Reducing Lending (2015), available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/300-2015-%D0%BF> (Accessed 7 July 2018).

6. On Approval of the Procedure for Using the Funds Envisaged in the State Budget for Financial Support of Measures in the Agro-Industrial Complex (2012), available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/104-2012-%D0%BF> (Accessed 7 July 2018).

7. On approval of the procedure for using funds provided for in the state budget for financial support of measures in the agro-industrial complex on terms of financial leasing (2010), available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/648-2010-%D0%BF> (Accessed 7 July 2018).

8. On approval of the Concept of Development of Farmers and Agricultural Cooperatives for 2018-2020 (2017), available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/664-2017-%D1%80> (Accessed 8 July 2018).

9. Sabluk, P.T. (2001), *Agrarna ekonomika i polity'ka v Ukrayini: pidsumky' my'nulogo ta poglyad u majbutnye. Agrarna ekonomika v umovax demokraty'chnogo derzhavotvorennya* [Agrarian Economics and Politics in Ukraine: The Results of the Past and the View of the Future. Agrarian economy in the conditions of democratic state creation], ІАЕ, Kyiv, Ukraine.

10. Lupenko, Yu. O. and Mesel-Veselyak, V. Ya. (2012), *Strategichni napryamy' rozvy'tku sil's'kogo gospodarstva Ukrayiny' na period do 2020 roku* [Strategic directions of development of agriculture of Ukraine for the period till 2020], NNCz ІАЕ, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 11.07.2018 р.